

Missa Lincopensis.

I fjärde bandet av *Samlingar och studier till Svenska Kyrkans historia*, utgivna av H. Pleijel, har professor S. Kjällerström publicerat en latinsk, reformerad mässa från Linköpings stift och mitten av 1530-talet. Handskriften har av utgivaren upptäckts i en volym tillhörig Linköpings stifts bibliotek. Det är ingen tvekan om att detta fynd hör till de intressantaste, som den liturgiska forskningen i vårt land gjort på länge.

Mässan beledsagas av en cirkulärskrivelse från biskop Johannes Magni och hans kapitel, daterad den 5 november 1536. Det torde få anses i hög grad sannolikt att sagde biskop är mässans upphovsman.

Missa Lincopensis, som utgivaren kallat sitt fynd, är en i evangelisk anda verkställd bearbetning av den romerska mässan. I stället för den i den romerska mässan härskande offertanken, som här utmönstrats, har trätt tanken på den Hel. Nattvarden som vår Herres Jesu Kristi testamente. Det lär svårligen kunna bestridas, att bearbetaren med största möjliga pietet för sin romerska förebild förenar en stark känsla för evangelisk kristendomsuppfattning och god liturgisk smak. Missa Lincopensis torde kunna sägas vara ett ovanligt sympatiskt utslag av de reformistiska idéer som i icke ringa utsträckning behärskade den utgående medeltidens kyrkomän.

Det är att beklaga att Missa Lincopensis aldrig fick spela någon roll i den liturgiska utvecklingen inom vår kyrka. Här hade funnits mycket att tillvarataga, som kunde räddat oss från den torftighet som med Olaus Petris Svenska Mässa segrade i svenskt gudstjänstliv.

Till mässans text har utgivaren fogat en längre avhandling, där hela reformationstidens kultproblem, i vad detta berör mässan, upptages till förnyad behandling. Här erhåller läsaren en utförlig kommentar till Linköpingsmässan ur historisk, liturgisk och dogmatisk synpunkt.

Missa Lincopensis är värd att bli bekant även utanför de liturgihistoriskt intresserades led. För en präst som önskar meditera mässan — vare sig hemma eller uppe vid kyrkans altare — kan denna mässordning erbjuda en önskvärd omväxling. Här meddelas därför en svensk översättning. Översättaren har strävat efter att komma nutida liturgiskt språkbruk så nära som möjligt. Alla bibelcitater ha återgivits efter nu gällande kyrko-bibel. Kompletteringar ha angivits med klammer.

Då prästen står färdig framför altarets trappsteg, säger han:

JAG FÅR GÅ IN till Guds altare.

Till Gud som är min glädje och fröjd.

[Skaffa mig rätt, o Gud, och utför min sak mot ett folk utan fromhet: rädda mig från falska och orättfärdiga människor.

Ty du är den Gud som är mitt

värn: Varför har du förkastat mig? Varför måste jag gå sörjande, trängd av fiender?

Sänd ditt ljus och din sanning: må de leda mig, må de föra mig till ditt heliga berg och till dina boningar.

Så att jag får gå in till Guds altare: till Gud som är min glädje och fröjd.

Och tacka dig på harpa, Gud,
min Gud: Varför är du så bedrövad,
min själ, och orolig i mig?

Hoppas på Gud, ty jag skall åter
få tacka honom: min frälsning och
min Gud.

Ära vare Fadern och Sonen och
den Helige Ande.

Såsom det var av begynnelsen,
nu är och skall vara från evighet
till evighet. Amen.

Jag får gå in till Guds altare.

Till Gud som är min glädje och
fröjd.]

Tacka Herren, ty han är god.

Ty hans nåd varar i evighet.

JAG BEKÄNNER inför dig, allsmå-
ktige Gud, himmelens och jor-
dens skapare, och inför alla heliga
kristtrogna och inför eder, bröder,
att jag ovärdige syndare har syndat
övermåttan mycket i mitt liv med
tankar, ord och begär, med vad jag
gjort och med vad jag försummat,
vilket allt är min skuld. Fördenskull
beder jag alla heliga kristtrogna och
eder, bröder, att mana gott för mig
syndare.

Den allsmåktige Gud förbarne
sig över eder och förlåte eder alla
edra synder och Jesus Kristus före
eder till det eviga livet.

Amen.

Herren skall bevara eder för allt
ont.

Herren skall bevara din själ.

Låtom oss bedja.

FÖRLÅTELSE och tillgift för våra
synder, Hugsvalarens, den Helige
Andes nåd och tröst, tid till en
sann ånger, ett botfärdigt hjärta, en
salig hädanfärd och ett evigt liv för-
läne oss den allsmåktige Fadern,
den helige och barmhärtige Herren.

Amen.

Vill du icke åter [giva oss liv.

Så att ditt folk får glädjas i dig].

Herre, låt oss se [din nåd.

Och giv oss din frälsning].

Förlåt mig mina hemliga [brister.

Bevara ock din tjänare för fräcka
människor].

Från en plötslig [och oförutsedd
död.

Fräls oss, milde Herre Gud].

Herre, hör [min bön.

Och låt mitt rop komma inför
ditt ansikte].

Herren vare med eder.

[Så ock med din ande.]

Låtom oss bedja.

BORTTAG från oss, o Herre, alla
våra missgärningar, så att vi vinna
gemenskap med alla som frukta dig.

BESÖK och rena, o Herre, våra
hjärtan och samveten [så att din
Son, vår Herre Jesus Kristus, i
oss må finna en beredd boning, då
han kommer med alla sina helgon.]

O GUD för vilken varje hjärtats
uppsåt ligger blottat [och intet är
dolt, ingjut din Helige Ande i våra
hjärtan och rena våra tankar så att
vi kunna rätt älska och värdigt tjäna
dig. Genom Jesus Kristus, vår
Herre. Amen].

MASSANS INTROITUS,

*vilken bör överensstämma med Skrif-
ten såsom den här följande.*

HERREN JESUS KRISTUS, som
var till i Gudsskepnad, räknade icke
jämligheten med Gud såsom ett
byte, utan utblottade sig själv, i
det han antog tjänareskepnad, när
han kom i människogestalt. Så be-
fanns han i utvärtes måtto vara så-
som en människa och ödmjukade
sig och blev lydig intill döden, ja
intill döden på korset. Därför har
ock Gud upphöjt honom över all-
ting och givit honom det namn som
är över alla namn, för att i Jesu
namn alla knän skola böja sig, de-
ras som äro i himmelen, och deras
som äro på jorden, och deras som

äro under jorden, och för att alla tungor skola bekänna, Gud, Fadern till ära, att Jesus Kristus är Herre.

Versus: Gud har icke skonat sin egen Son. Utan utgivit honom för oss alla. Ära vare Fadern [och Sonen och den Helige Ande. Såsom det var av begynnelsen, nu är och skall vara från evighet till evighet Amen].

KYRIE,

niofaldigt, på vanligt sätt.

KOLLEKT

efter fritt val, dock måste den stå i överensstämmelse med Skriften.

EPISTEL,

också efter fritt val, på övligt sätt.

GRADUALE.

KRISTUS BLEV LYDIG intill döden, ja intill döden på korset.

Fördenskull har Gud upphöjt honom och givit honom det namn som är över alla namn.

Halleluja.

Herrens högra hand gör mäktiga ting. Herrens högra hand upphöjer. Jag skall icke dö utan leva och förtälja Herrens gärningar.

Innan evangeliets läsning begynner, säger han:

GIV, HERRE, din välsignelse. Vår Herre Jesus Kristus vare i mitt hjärta och på mina läppar, så att jag värdigt kan förkunna fridens evangelium. O. s. v.

EVANGELIUM

efter fritt val, på övligt sätt.

OFFERTORIUM.

KRISTUS HAR med ett enda offer för beständigt fullkomnat dem som bliva helgade och sitter nu för beständigt på Guds högra sida till dess hans fiender bliva lagda honom till en fotapall.

Sedan brödet och vinet tillretts, lyfter han ögonen mot höjden och säger:

KOM, HELIGGÖRARE, allsmäk-

tige, osynlige, evige Gud och sänk din välsignelse över detta bröd och vin,

härvid tager han kalken och fortsätter omedelbart,

som blivit berett till åminnelse av din älskade Sons testamente. Ty såsom han bjöd oss att upprepa detta så ofta det gjordes oss behov för att hava honom i hugkomst, som offrade sig på korsets altare åt dig, sin Fader, så förlåna i nåd, då vi mottaga detta, att tron förökas och våra samveten, som äro tyngda av våra synders myckenhet, stärkas. Du som lever och regerar [med samme din Son och den Helige Ande från evighet till evighet. Amen].

Han överhöljer kalken med corporalet och säger:

SÅ VARE DÅ dessa håvor som nu skola invigas välsignade med himmelsk välsignelse i Faderns och Sonens och den Helige Andes namn.

Här tvår han händerna sägande:

FÖRLÅNA VÅRA HJÄRTAN, o allsmäktige, evige Gud, att såsom här utvärtes händernas orenhet avtuges, så må genom dig invärtes själarnes besmittelse renas och dygderna i oss förökas och växa. Genom Jesus Kristus, vår Herre.

RENA MIG. Herre Jesu Kriste från all själens och kroppens synd, så att jag ren och from blir skickad att fullborda detta sakrament. Amen.

Böjande sig inför Gud säger han:

I ÖDMJUK ANDE och botfärdigt sinne må vi mottagas av dig, Herre, så att denna vår gärning blir dig behaglig och länder till våra själars läkedom. Amen.

Vändande sig till församlingen säger han:

BEDJEN, BRÖDER OCH SYSTRAR, Gud vår himmelske Fader,

att han måtte i oss döda den gamla människan och göra oss värdiga denna kommunion. Amen.

Herre Gud Sebaot [upprätta oss].

Låt ditt ansikte lysa [så att vi varda frälsta.]

Herre, hör [min bön.

Och låt mitt rop komma inför ditt ansikte].

Herren vare med eder.

[Så ock med din ande].

Låt oss bedja.

SECRETA.

HIMMELSKE FADER, såsom din Son gjorde sig till ett försoningsoffer för oss, så har du befallt oss att frambära oss själva såsom andliga offer åt dig. Vi anropa din mildhet att du värdes väl † signa och levandegöra dessa våra offer så att de bliva behagliga för dina boningar. Genom samme din Son, Jesus Kristus vår Herre, vilken med dig [och den Helige Ande] lever och regerar [i en gudom från evighet till evighet. Amen].

Enligt den evangeliska läran kan denna secreta-bön läsas i alla mässor. Nästan alla andra secreta-böner i mässorna tala nämligen om mässan såsom ett offer, vilket den gudomliga Skriftens renhet och sanning ingalunda tillåter. Mässan är fastmera Kristi testamente och åminnelsen av hans frälsningsbringande lidande, såsom tydligt framgår av Luc. 22, Matt. 26, 1 Kor. 11 och Hebr. 10.

PREFATIONERNA

begagnas på övligt sätt.

SANCTUS.

[CANON MISSE.]

DIG FADER, STOR I MILDHET, anropa vi ödmjukt då vi börja att celebrera minnet av detta allra heligaste och fullkomligaste offer, som

din ende och älskade Son, vår Herre Jesus Kristus, har framburit på korssets altare till världens frälsning, och bedja dig, att du värdes utgjuta din vältsignelse över detta bröd † och vin †.

Och såsom din Helige Ande lärt dina tjänare att bedja för varandra, så anropa vi dig nu framför allt för din heliga katolska kyrka, som din Son, vår Herre Jesus Kristus, i vattnets bad med livets ord åt sig själv tvagit ren från syndens smitta genom sitt blod, och bedja dig att du värdes skaffa henne frid, vaka över henne och styra henne, tillika med hennes och hela världens både andliga och världsliga härskare.

TÄNK, O HERRE, jämväl på dina tjänare och tjänarinnor N. (*här tänkes särskilt på vår konung och hans rådgivare, våra predikare, biskopar och pastorer*) och alla som stå här omkring, vilkas tro är dig känd och vilkas andakt är dig bekant, och för vilkas återlösning din Son lidit döden: hjälp dem att med rent hjärta följa dina heliga bud och så infria sina löften åt dig allena, evige, levande och sanne Gud.

SKÄNK OSS OCKSÅ gemenskap med och delaktighet i hela den kristna tron (utanför vilken ingen frälsning finnes) och alla dem som frukta dig, vilka alla ha en sann tro på Kristus och ett enda dop, vilka din Helige Ande regerar och stärker, vars huvud är Kristus och vi lemmanne, så att vi hålla fast vid vårt huvud Kristus och alltid bevara brödrakärlekens band, och låt oss — vi bedja dig därom — framleva våra dagar i din frid, räkna oss till din hjörd och fräls oss från den eviga förtappelsen. Genom Kristus vår Herre. Amen.

TILL HANS ÅMINNELSE, o him-

melske Fader, hava vi berett detta bröd och detta vin och bönfälla din barmhärtighet att du värdes väl † signa och hel † ga dem och avskilja † dem till vårt bruk att de må bliva din älskade Sons, vår Herres Jesu Kristi lekamen † och blod †.
(*Här tager han brödet*).

VILKEN DAGEN FÖRE SITT LIDANDE, då han åt påskalammet med sina lärjungar, som han länge högeligen åstundat att få göra, tog brödet i sina heliga och vördnadsvärda händer och upplyfte sina ögon mot himmelen till dig, Gud sin allsmäktige Fader, tackade dig, väl † signade brödet och bröt det och gav det åt sina lärjungar, sägande: Tagen och äten härav alla. Detta är min lekamen som för eder utgives. (*Under elevationen säger han*): Gören detta till min åminnelse.

(*Här tager han kalken*).

SAMMALUNDA TOG HAN, efter måltiden, kalken och väl † signade den och gav åt sina lärjungar, sägande: Tagen och dricken härav alla. Detta är mitt blod, det nya testamentets, vilket för eder och för många skall utgjas till syndernas förlåtelse. (*Under elevationen säger han*:) Så ofta I gören detta, så gören det till min åminnelse.

Elevationen sker i den avsikt, att såväl celebranten själv som de omkringstående må erinra sig denne frälsningsbringande Kristus, vilken offerats för oss på korset. Därför utsträcker prästen efter elevationen armarna i korsform, och med Kristi lidande i tankarne, säger han:

I FÖLJD HÄRAV, O HERRE, MINNAS VI, dina tjänare, denne samme Kristi, din Sons, vår Herres saliga lidande och uppståndelse från de döda och ärorika himmelsfärd

och bedja dig att vi genom åminnelsen av honom måtte växa till i kännedomen om samme din Son och i dina heligas fullkomlighet.

Här böjer han sig med förenade händer.

ÖDMJUKLIGEN BEDJA VI DIG ALLTSÅ, allsmäktige Fader, att du icke måtte vredgas över våra synder och missgärningar, utan vara försonad, du som förbarmat dig över oss ända till detta gudomliga och eviga offer, Jesus Kristus, din Son, i vilken allenast du har ett gott behag. Tänk på honom som du framställt såsom ett försoningsmedel för våra synder och som i lydnad för dig gjorde sig själv till ett obefläckat och välbehagligt offer och nu sitter på sin Faders högresa sida, för att inför ditt ansikte mana gott för oss till evig tid, och låt oss för hans skull uppfyllas med all himmelsk välsignelse och nåd. Genom samme din Son, Jesus Kristus vår Herre.

TÄNK ÄVEN PÅ DINA TJÄNARE och tjänarinnor N. (*Här sker en allmän förbön för alla stånd och villkor; för de goda att de måtte stå fasta intill änden, för de fallna att de måtte bättra sig och för de otrogna att de måtte låta sig omvändas, såsom Paulus lär oss i 1 Tim. 2. Däremot talar icke Skriften om någon förbön för de döda*). Vi bedja dig, Herre, skänk din nåd åt dem och åt alla som tro på Kristus. Amen.

JÄMVÄL OSS SYNDARE. dina tjänare, som hoppas på din stora barmhärtighet omslute din godhet och giv också oss av din förbarmande rikedom nåd och alla synders förlåtelse, såsom du värdigats giva detta åt dina heliga apostlar, martyrer, bekännare och jungfrur, icke

på grund av vår förtjänst utan till följd av din barmhärtighet. Genom Kristus, vår Herre.

GENOM HONOM, o Herre, är allting skapat och i honom består allting och han är den som ger oss vad gott är. Honom tillhör all heder och ära tillika med dig, Gud Fader allsmäktig, och den Helige Ande. Amen.

Med hög röst säger han:

Från evighet till evighet. Amen.
Lätom oss bedja.

Genom din frälsningsbringande befallning manade och genom din gudomliga lära undervisade våga vi bedja:

FADER VÅR [som är i himmelen, Helgat varde ditt namn. Tillkommè ditt rike. Ske din vilja såsom i himmelen så ock på jorden. Vårt dagliga bröd giv oss i dag. Och förlåt oss våra skulder, såsom ock vi förlåta dem oss skyldiga äro. Och inled oss icke i frestelse. Utan fräls oss ifrån ondo.]

FRÄLS ÖSS. o Fader, på grund av din Sons lidande efter din faderliga godhet från allt förflutet, närvarande och tillkommande ont, som vill draga oss bort från dina budords väg, från din kärlek och från kärleken till vår nästa. Och giv frid i våra dagar, på det att vi, stödda av din barmhärtighet, alltid må vara fria från synd och tryggade mot alla trångsmål. Genom samme din Son, Jesus Kristus, vår Herre. *Första brödsbrytelsen sker här.* Vilken med dig och den Helige Ande lever och regerar i en sann gudom.

Med hög röst säger han:

Från evighet till evighet. Amen.

HERRENS FRID vare alltid med eder.

Så ock med [din ande].

AGNUS DEI. Tre gånger.

*Efter Agnus Dei sänker han den ena tredjedelen i kalcken. Sedan där-
efter [Kristi] lekamen lagts på pater-
nen böjer han sig och säger:*

HERRE JESU KRISTE, du som sade till dina lärjungar: Frid lämnar jag efter mig åt eder, min frid giver jag eder. Se icke till mina synder utan till din heliga kyrkas tro och värdes efter din vilja förlåna henne frid, vakta, hjälpa och styra henne. Du som med Fadern och den Helige Ande lever och regerar i en sann gudom från evighet till evighet. Amen.

KRISTEN och den heliga katolska Kyrkans frid. (*Härvid kysser han [mäss]boken och altaret. Därefter mässtjänaren.*)

Herrens frid vare med eder.

Så ock med [din ande].

Må friden överflöda och utbreda sig i edra hjärtan, i vilken frid I ären kallade i en enda kropp, och haven framför allt kärleken som är fullkomlighetens band. I Guds, Faderns och Sonens och den Helige Andes namn. Amen.

Odmjukande sig inför Gud beder han följande bön:

HERRE JESU KRISTE, den levande Gudens Son, som efter Faderns vilja genom den Helige Ande kommit i denna världen. Du har genom din död givit världen liv och dagen innan du för oss smakade dödens bitterhet instiftat detta frälsningsbringande eucharistiens sakrament, din lekamen och ditt blod under brödets och vinets gestalt, oss till att äta och dricka. Låt, då vi mottaga detta sakrament, våra sjuka samveten, som äro bedrövade och plågade av våra synders myckenhet, finna lisa och vederkvickelse. Till dig kommer jag olycklige och arme syndare med bävande samvete, med

förskräckt hjärta och ängslig själ för mina synders myckenhet. Ty alltid faller jag i synd, alltid överträder jag dina bud, men jag känner min skröplighet och mitt behov av syndernas förlåtelse genom detta frälsningsbringande sakrament såsom din utsägliga kärleks underpant. Jag kommer därför såsom den sjuke kommer till läkaren, såsom det irrande fåret till herden, det skapade till sin skapare, förtröstande icke på mina förtjänster (vilka inga förtjänster äro) utan allenast på dina överflödande löften som utlova förlåtelse åt de fallna. Giv för ditt namns skull, att sedan vi mottagit din lekamen och ditt blod, vår tro ökas genom den beständiga hågkomsten av din, vår Herres Jesu Kristi, död, kärleken upptändes, hoppet stärkes och vi — genom att allt djupare lära förstå orsaken till din dyrbara död — allt mer och mer uppväckas till att tacka dig för din outgrundliga kärlek, till att bortlägga syndens kropp och till att vandra i ett nytt liv. Du som lever och regerar med Gud Fadern och den Helige Ande i en sann gudom från evighet till evighet. Amen.

Då han tager eucharistien, säger han:

O HERRE JESU KRISTE, som för syndares skull tagit mandom och kommit i världen och som för mig lidit dödens bitterhet, var mig syndare nådig.

Efter ätandet säger han:

Delaktigheten i vår Herres Jesu Kristi lekamen bevara min själ och min kropp till evigt liv. Amen.

Då han tager kalken säger han:
Välsignelsens kalk, som vi välsigna, är delaktighet i Kristi blod.

Då han dricker säger han:

O HERRE JESU KRISTE, ditt dyr-

bara blod som du utgjutit till världens frälsning tvär mitt hjärta rent från syndens smitta, stärker min tro och bevarar min själ till evigt liv. Amen.

Då han mottagit blodet säger han:

DIN LEKAMEN, HERRE, som jag mottagit och ditt blod som jag undfått, förblive städse i mitt innersta. Och giv att ingen syndens fläck kvarstannar i mig, som du vederkvickt med ditt sakrament. Amen.

Vid kalkens sköljning:

LÅT OSS, HERRE, i rent hjärta bevara vad vi med munnen hava undfått, och låt det så frälsningsbringande mysteriet lända oss till evig frälsning. Amen.

O HELIGA MÅLTID, där vi mottaga Kristus, där minnet av hans lidande på nytt framdrages, där själen uppfylles av nåd och underpanten gives oss på den kommande härligheten.

Mitt kött är sannskyldig mat.

Och mitt blod är sannskyldig dryck.

Collecta.

O GUD, som i ditt högheliga sakrament har åt oss lämnat minnet av ditt lidande, giv oss att så vörda din lekamens och blods heliga mysterier, att vi beständigt i oss kunna märka din frälsnings frukter. Du som lever.

Därefter följa communio och complenda.

Då mässan är slut böjer sig prästen framför altaret och beder Gud att han måtte välsigna sitt folk:

BEVARA I BESTÄNDIG GODHET, helige Herre Fader, ditt folk, som förlitar sig allenast på din barmhärtighet, led mildeligen deras hjärtan till dig och uppfyll dem med din faderliga välsignelse, så att de bliva fasta i den sanna tron och brin-

nade i goda gärningar. Genom Jesus Kristus, vår Herre.

Vår hjälp [är i Herrens namn.
Hans som har gjort himmel och jord.]

Välsignat vare Herrens namn.

Från nu och till evig tid.

Med himmelsk välsignelse väl-
signe eder Fadern och Sonen och
den Helige Ande. Amen.]

Knut Peters.

Bidrag till 1650-talets psalmhistoria.

I sitt grundläggande och viktiga arbete Svensk psalm och andlig visa har vår främste hymnolog Emil Liedgren uppehållit sig rätt utförligt vid Åbopsalmboken och dess appendix av år 1673. Bland andra psalmböcker och manualer har han utvalt just denna psalmsamling för sin översikt av psalmhistorien före den svenska psalmdiktningens höjdpunkt med Spegel, Svedberg, Arrhenius och flera andra.

Utan tvivel har Åbopsalmboken haft en viss betydelse för vårt land. En undersökning av kyrkornas inventarieförteckningar visar nämligen, att den förmodligen har brukats i gudstjänstlivet på flera ställen, innan uniformitet vanns genom rikspsalmboken 1695. Men därom skall icke talas i detta sammanhang. Emellertid kan man ifrågasätta, om Åbopsalmboken är lämplig såsom utgångspunkt för en översikt av psalmhistorien. Den synes nämligen icke komma med något väsentligt nytt. Många av dess psalmer kunna återföras till ett historiskt tidigare datum. Synbarligen har 1650-talet här haft en större betydelse. Och de följande notiserna vilja utgöra ett bidrag till psalmhistorien under denna tid.

I de svenska privatbiblioteken finner man stundom skatter, som rätt naturligt undgått den tidigare forskningen. Sålunda ägde framlidne komminister Axel Mörner i Stockholms Storkyrka bland sin stora samling av förnämlig andaktslitteratur också ett manuale eller en »handbok», som tidigare icke varit känd. Den unika boken har nyligen införlivats med Kungliga Bibliotekets samlingar, och har titeln: *Thenna Nyia Hand-Book...* Den är tryckt hos Ignatius Meurer i Stockholm år 1654.

Boken har ett rikhaltigt innehåll av »Tiughu Böcker». Sålunda finnes här »Kyrckio- Hws- och Åkermans samt Boohags Allmanack», »Eens Christen Menniskias sidste Testamente», psaltaren med tillägg av ärkebiskop Laurentius Paulinus Gothus' psalmer, Luthers katekes, hustavlan, Avenarius' bönbok, evangelier och epistlar, den harmoniserade passionshistorien, »Jerusalems Förstöring», Hieronymus' profetia m. m. Handboken kan sägas vara den vanliga typen av kombinerad bön- och psalmbok, som förekommer i stort antal under 1600-talet.

Det största intresset tilldrager sig emellertid i detta samman-